

İnsan Tabiatı ve İslam Açısından Müzik (Müzik-Fıtrat İlişkisi)

Yasin KURBAN (*)

Öz: İslam düşüncesinde resim, müzik, heykel gibi konular öteden beri tartışılmaktadır. Bütün bu konularda İslam'ın görüşünü belirleyecek olan ilmi disiplinlerden biri de hiç şüphesiz fıkıh (İslam hukuku) ilmidir. Bunlardan özellikle müzik konusundaki tartışmalar, İslam âlimlerinin bu konuda farklı görüşler sunmasından ileri gelmektedir. Fakihlerin hüküm vermelerindeki ana sebepler salt müzik değil müziğe eşlik eden yan unsurlardır. Müziğe eşlik eden kadının sesi, çıplaklık, içki, malayani davranışlar, isyan ve Allah'ı anmaktan uzaklaşma vb. nedenler müziğe olumsuz bakışı destekleyen unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte insan doğasının, yani fıtratının zaman zaman gerektiği şekilde değerlendirilmemesi de olumsuz yaklaşımın sebepleri arasında sayılabilir. Müziğin hem fitri hem de sosyolojik bir olgu olması onu faydalı bir araç haline getirirken; aynı zamanda toplum ve özellikle gençlik üzerindeki etkisi onu tehlikeli bir silah haline getirmektedir. Küresel müzik raporlarına göre müzik endüstrisinin yaklaşık 25 milyar dolara hükmettiği; sınır tanımadığı ve dijitalleşen çağda aynı zamanda doğrudan ya da dolaylı propaganda ve göreceli prestij vasıtası yapıldığı da göz önüne alındığında bu güncel mesele hakkında İslam hukuk düşüncesi perspektifinden yeni şeyler söylemenin zarureti kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma müzik-fıtrat ilişkisini, İslam düşüncesinde insan kavramı, İslam hukukunun konuya bakışı ve sosyolojik bir olgu olarak müzik ekseninde ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam hukuku, müzik, insan, fıtrat

Music in Terms of Human Nature and Islam (Music- Fitrah/Creation Relationship)

Abstract: In Islamic thought, subjects such as painting, music and sculpture have been discussed for a long time. One of the scientific disciplines that will determine the opinion of Islam on all these issues is undoubtedly Islamic law. Particularly the debates on music come from the different views of Islamic scholars on this subject. The main reason why the Scribe (Faqs) decide in this way is not the just music but the side elements that accompany the music. Accompanying to music Women's voice, nudity, drink and nonsensical behaviours rebellion and God away from reminding us of reasons such as the negative view of music are considered as supporting elements. In this approach, the Scribe (Faqs) are in a position to prevent the negative situations caused by music and not to direct music. However, sometimes the evaluation of human nature as necessary can be considered among the reasons for the negative approach. The fact that music is both an inherent and sociological phenomenon makes it a useful tool. It also makes the impact on society, especially youth, a dangerous weapon. According to the global music reports, the music industry dominates about \$ 25 billion, does not recognize any boundaries, and in the digitalizing era, indirect or direct propaganda and prestige are made. Given these, it is necessary to say new things about this current issue from the perspective of Islamic law. This study deals with the relation between music and natality, the concept of human in Islamic thought, the view of Islamic law and the

*) Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Bölümü (e-posta: yasin.kurban@atauni.edu.tr)

music as a sociological phenomenon.

Keywords: *Islamic law, music, human, Fitrah/Creation*

Makale Geliş Tarihi: 12.09.2018

Makale Kabul Tarihi: 23.01.2019

I.Giriş

Müzik kelimesi, sözlükte “ölçülü ve zevkli” anlamına gelmektedir (Milliyet; Farmer, 1993). Müzik “bir duygu, bir düşünce veya tabî bir olayı anlatmak gayesiyle ölçülü ve ahenkli seslerin belli bir sanat anlayışı içerisinde, ritimli veya ritimsiz olarak estetik bir biçimde bir araya getirilme sanatı” olarak tarif edilir (Özcan, 2001: 1).¹ Bu konuda en kapsamlı tanımlardan biri büyük İslam düşünürü Farabî’ye aittir. Ona göre müzik, “nağmeler ve nağmeleri sesle -daha güzel hale getiren- icra edilen her türlü ameliyeyi içeren bir fiil”dir (Farabî, 1998: 8-9). Farabî’nin meseleyi “sesle icra edilen ameliyeler” ve “nağmeleri güzelleştirmeye yarayan şeyler” olarak değerlendirmesi müzikle birlikte diğer müzikal sanatlar (dans, gösteri vb. görsel unsurlar)’ın durumunu düşünmemizi gerektirir. Ne var ki İslam hukuk tarihinde, geçmişte olduğu gibi bugün de müzikle ilgili meseleler ele alınırken müzik tek başına değil, kendisine eşlik eden diğer unsurlarla birlikte değerlendirilmiştir.

Ritim ve armoniyi elde etmek için kullanılan çalgıların yanı sıra, kadın sesi, raks, işret âlemleri, çıplaklık vb. şeyler çoğunlukla müziğe eşlik ettikleri gerekçesiyle bunların tümü müziğe dâhil edilmiş, başka bir ifadeyle ona eşlik eden olumsuz unsurlarla beraber olması halinde haramdır müzik haram/yasak kategorisinde değerlendirilmiştir.² Hadisler, fıkıh metinleri ve tasavvuf kaynaklarında müzikle ilgili terimlerin içeriği incelendiğinde bunların salt ses sanatı olarak icra edilen fiiller olmadıkları görülmektedir. Klasik fıkıh literatüründe müzik, *ğmâ*, *semâ*, *elhân*, *meâzif*, *mezâmîr*, *melâhî* vb. sözcüklerle söz konusu edilmektedir. Nitekim bu kelimelerle kastedilen fiiller incelendiğinde aslında bugünkü anlamıyla müziği ifade etmekte yetersiz kaldığı görülmüş, bu nedenle müzikalite, ritim ve armoniyi karşılamak üzere *hendesetü’s-savt* (Lois L., 1985: 12-13) ses ilmi/sanatı kelimesini tercih edenler olmuştur.

II. Müzik Fitrat İlişkisi

Müzik hakkında söz söyleyebilmek için hiç kuşkusuz insanın doğasına (fitrat) bakmak gerekir. Fitrat kelimesi sözlükte yarmak, ikiye ayırmak; yaratmak, icat etmek gibi anlamlara gelmektedir. İstilahî olarak yaratılış, belli yetenek ve yatkınlığa sahip oluş anlamında kullanılır (İbn Manzur, 1968). “*Varlıkların bir yapısı vardır. İnsanı, hayvanı ve bitkiyi oluşturan, geliştiren ve değiştiren ilke ve kanunlar bu yapıyı gösterir. Buna Fitrat denir. Bilimin, teknolojinin ve insan ilişkilerinin kanun ve kuralları da bundan çıkarılır. Din ise insanla Allah’ın, insanla insanın ve insanla tabiatın ilişkilerini düzenler. Dinin ilkeleri, kanunları ve hükümleri de “Fitrat”tır*” (Bayındır, 2007: 361).

¹ Bu konuda geniş bilgi ve diğer tanımlar için bkz. (Çakır, 2009: 7-9).

² Mesela bkz. (İbn Kudame, ts.: 43), (İbn Âbidîn, 1992: 46).

Müzikle ilgili yapılan çalışmalarda, müziğin bir olgu olduğu ve temel iki kaynağının bulunduğu ifade edilir. Bunlar: Fitrilik ve Sun'ilikdir. Bu iki kaynaktan yola çıkan bazı müellifler müziği, **tabii, kozmik (Kürelerin Ahengi), Beşerî i ve Sun'î** olmak üzere dördümlü bir taksime tâbi tutulmaktadır (Gazimihal, 1961, s. 161). Fitrilik boyutunu daha ileri götürenler, binsan yaratılmadan önce müziğin kozmik olarak varlığından söz ederler. Öyle ki “....evrene “müzikal olgu” gözüyle bakılınca, fitrî musikinin (sun'î musiki şöyle dursun) zaman ve mekân itibariyle “konuşma” olgusunun bile önüne geçtiği ortaya çıkmaktadır. Bu demektir ki, insanoğlu henüz yaratılmamışken, onun için varlık sahnesi çok önceden müzikal motiflerle donatılmış bulunuyordu. Evrene “müzikal olgu” gözüyle bakılınca, fitrî musikinin (sun'î musiki şöyle dursun) zaman ve mekân itibariyle “konuşma” olgusunun bile önüne geçtiği ortaya çıkmaktadır. Bu demektir ki, insanoğlu henüz yaratılmamışken, onun için varlık sahnesi çok önceden müzikal motiflerle donatılmış bulunuyordu.” (Çağıl, 2013, s. 3)

Kur'an ve hadis etrafında oluşan literatürde temel bir kavram olarak sıkça kullanılan fitrat, fiil olarak yaratma; isim olarak yaratılış biçimi, tıynet, tabiat huy ve seciye anlamlarında kullanılmıştır (Abdulkaki, 1990; İbnü'l-Esir, ts.: 457). Diğer bir ifadeyle fitrat yaratılış hali, biçimi olarak Allah'ın doğuştan yüklediği/donattığı bir takım özelliklerle başta insan olmak üzere her varlığı belli bir biçim ve özelliklerle yaratmasıdır. Yani Allah yarattığı her varlığı bir takım özellikler ile yaratmaktadır. Bu durum insan ile ilgili belirlemelerde insanın doğuştan sahip olduğu bütün bio-psişik³ özelliklerini/tabiat/huy ve seciyesini ifade etmektedir (Medkur, 1990: 129). İnsanın fitratı ya da onun tabiatı ile aslında kastettiğimiz şey yaratılıştan getirdiği tüm fizyolojik ve psikolojik özelliklerdir. İşte bu temel özelliklerinden biri de kanaatimizce müzik ve harmoni zevkidir. Yaşamın pratikleri gözlemlendiğinde, dini, dili, ırkı ve yaşadığı bölgeleri farklı olan insanların, adeta söz birliği etmişlercesine, benzer durumlarda hemen hemen aynı tür müzikleri icra ettikleri, söz ve beste ayırımına bakılmaksızın, benzer müziklerin insanları hüzünlendirdiği ve benzer melodilerin insanları coşturduğu görülmektedir. Düşün ve eğlencelerde ve hatta savaşlarda orduyu hücumla kaldırmak için ritmi yüksek müziklerin kullanıldığı; buna mukabil hüzünlü zamanlarda, ölüm ve ayrılık anlarında ritmi düşük müziklerin tercih edildiği hiçbir ispata yer bırakmayacak kadar belirgindir. Bütün bunlar göstermektedir ki, müziğin insan fitratına hitap eden bir yönü ve hiç kuşkusuz evrensel bir dili vardır. İşte buna biz müzik- fitrat ilişkisi diyoruz.

İşte sahip olduğu tüm bu fitri özellikler sebebiyle müziğin insan ruhuna tesir ettiği, insanları derinden etkilediği aşikârdır. Bu yönüyle müzikle ilgili yapılan belirlemelerin fitrî yönü üzerinde durmak istiyoruz. “İslam dini ne kadar fitri bir özelliğe sahipse, musiki de insan için o kadar tabii bir olaydır. Musikinin temelini oluşturan ses ve ölçü, Allah tarafından yaratılmış ve insanın ruhuna yerleştirilmiştir. İnsanın en önemli organı olan kalbinin atışını dahi sanki bir kudümün kuvvetli (düm) ve hafif (tek) vuruşu gibi tanzim etmiştir. İnsanın yaratılışında ritmik bir özellik vardır. Oadaki bu duygunun yok edilmesi veya tamamen koparılması mümkün değildir. Bundan dolayı musiki ile İslam

³ Psişik terimi ruh anlamına gelen *psişe* (eski Yunanca' da *psikhe*) sözcüğünün sıfatı olup, *bedene bağlı ruha* ilişkin anlamında kullanılır.

dini arasında bir münasebetin olması ve birbirine zıt iki unsur olarak değerlendirilmemesi pek tabii bir hadisedir.” (Akdoğan: 379, 380). Bu hususta Gazali'nin şu ifadeleri de oldukça manidardır; “Baharın ve çiçeklerinin, udun ve tellerinin kendisini harekete geçirmedeği kimsenin mizacı o kadar bozuktur ki, ilacı yoktur” (Gazali, 1985: 688). O halde insan ruhunu derinden etkileyen bu fiilin haramlığı veya mubahlığı hakkında söz edebilmek için bu fitratı gözetmek gerekir. Kuran-ı Kerim incelendiğinde görülür ki insan fitratıyla uyumayan hiçbir hüküm yoktur. Çünkü “İslam dini fitrat dini”dir, yani İslam dini insanın yaratılışına uygundur. Fitratı sebebiyle arzuladığı şeylerin meşru dairede karşılanması icab eder. Şehvet fitrî bir duygudur ve bu ihtiyaç, sahih ve meşru bir evlilikle karşılanır.

Müziğin insan ruhu üzerindeki etkileri her akliselimin kabul ettiği bir vakıa olup; ispata ihtiyaç bırakmayan müsellemat⁴ kabilindedir.⁵ Medeniyetimizde Farabî ve İbni Sina gibi âlimler -ki bunların aynı zamanda hekim oldukları bilinmektedir- bir kısım ruhî hastalıkların tedavisinde müzikten faydalanmışlardır (Terzioğlu: 24-26). O halde İslam hukukunda, insanla bu denli ilişkili olan müziğe niçin olumsuz bir tutum takınıldığı ayrıca ele alınması gereken bir durumdur. Her şeyden önce bu tutumun genel bir tavır olmadığını, yani müziğe karşı doğrudan olumsuz bir tutum almaktan ziyade müziğin ortaya çıkardığı olumsuz durumları engellemeye yönelik bir tutum olduğunu söylemek gerekir. Kaldı ki insanın doğasına bakacak olursak, insan akıl, ruh ve bedenden oluşan bir varlıktır. Doğal olarak bedenin ihtiyaçları olduğu gibi aklın ve ruhun da ihtiyaçları vardır. İnsan, ancak bu ihtiyaçların *meşru ve dengeli* bir şekilde karşılanması durumunda mutlu olabilir. Müzikalite ritim ve armoniyi genel olarak müzik kavramı altında ifade edersek denilebilir ki, müzik hiç şüphesiz insanın kendi doğasında ve evrende daima mevcuttur. Kuşların ötüşü, suların şırlıtısı, yaprakların hışırtısı biteviye devam eden sonsuz bir musikidir. Nitekim müziğin akıl ve ruh hastalıklarını tedavi için kullanıldığı da bilinmektedir. Bu amaçla, medeniyetimizde *darü's-şifa*⁶ denilen kurumlar ortaya çıkmış, hangi makamın hangi hastalığa iyi geldiği konusunda ciddi eserler kaleme alınmıştır.⁷ Hal böyle iken, İslam dininin, insanla bu derece alakalı bir konuda yasaklayıcı bir tutum içinde olduğu düşünülemez.

III. İslam Düşüncesinde İnsan

İslam akide sisteminde bütün her şey genellikle insana dairedir ve kâinat insana müsahhar kılınmıştır. Diğer bir ifadeyle mutlak bir antroposentrik anlayış olmasa da insanın merkezde konumlandırıldığı kuvvetli bir yaklaşımın olduğu söylenebilir. O halde insan nedir sorusu, belki de tarih boyunca en fazla sorulan ve cevabı her dönemde aranan

⁴ Müsellemat, ispata imkânsız veya çok zor; ve fakat her selim aklın, yani kökleşmiş adetlerle, alışılan batıl zihniyetlerle anlayışları kararmamış ve muayyen bir fikir ve kanaatin yahut hasis menfaatlerin esiri olmayan, matireye az çok aklı erebilen kişilerin kolayca ve biraz düşünmekle kabulünde tereddüt etmeyeceği gerçeklerdir. Bkz. (Belgesay, 1948: 564).

⁵ Benzer değerlendirmeler için bkz. (Demir, 2010: 367-388).

⁶ Geniş bilgi için bkz. (Ak, 1997), (Güvenç, Türk Musiki Tarihi ve Türk Tedavi Musikisi, 1993), (Yiğitbaş, 1972), (Somakçı, 2003: 131-140).

⁷ Geniş bilgi için bkz. (Güvenç, Türklerde ve Dünyada Müzikle Ruhi Tedavinin Tarihçesi ve Günümüzdeki Durumu, 1985).

bir sorudur denilebilir. Her ilmî disiplin kendi penceresinden insanın bir ya da birkaç yönünü ön plana çıkarmak suretiyle bazı tanımlar yapmıştır. Kalam, felsefe, mantık ve fıkıh literatüründe bu konuda geniş malzeme bulmak mümkündür.

İslam kalam düşüncesinde insan “ben diye işaret edilen, beş duyu ile kavranabilen ve ruh ile desteklenmiş bedendir” (el-Kefevî, 1993: 198) şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımda beş duyu –dolayısıyla akıl-, ruh ve beden üçlemesi göze çarpmaktadır. Bazıları onun “düşünen bir canlı” olduğunu, bazıları “tabiatıyla gülen bir varlık olduğunu”, bazıları da “sosyal bir varlık” olduğunu söylemişlerdir.⁸

Tasavvufî düşüncenin temel ilgi alanlarının başında “insan” yer alır. Onlara göre Allah’ı bilmenin ve ona ulaşmanın yolu insanı tanımaktan geçer⁹. Bu bakımdan ehli tasavvuf insanı tanıyıp onu mütekâmil¹⁰ hale getirecek bir takım yöntemler üzerinde durur (Türer: 14). Tasavvufî düşünde insanın maddi yapısından çok manevi yapısı üzerinde durulur ve dört temel vasıf anlatılır. Bunlar: kalp, nefis, ruh ve akıldır.

-Kalb: öz demek olup; iki anlamda kullanılır: Kan pompalayan organ (kalb-i sanevberî) ve rabbâni ve rûhânî bir latifedir (Kâşânî, 1992: 145).

-Nefis: Bir şeyin varlığı, öz benliği ve kendisi demektir. Ehli tasavvufa göre nefis kula ait vasıflardan hastalıklı olanları yani insanın kötü huy ve fiilleridir.¹¹

-Ruh: Can ve hayat demektir. Beden kalıbına emanet edilmiş /yüklenmiş edilmiş rabbâni, ilâhî bir latifedir. O bedende bulunduğu sürece Allah Teâlâ, ruhun hamalı/taşıyıcısı olan bedene hayat vermektedir.¹²

-Akıl: Anlama, algılama ve idrak/kavrama kabiliyetidir ehli tasavvuf çoğunlukla akıl ile aslında kalbi kastederler (Aclunî, 1351: 263). Netice itibarıyla ehli tasavvuf insanın maddi yapısını beden, manevi yapısını da kalp, nefis, ruh ve akıldan mürekkep bir varlık olarak tanımlamaktadırlar.

Fıkıh literatüründe insan genelde hükme muhatap olan anlamında “mükellef” olarak ele alınmış ve doğal olarak teklife uygun olup olmama açısından incelenmiştir. Bu sebeple fakihler şeri hükümlerle ilgili diğer meselelerde olduğu gibi müzik konusuna bu yönden yaklaşmışlardır. Teklifin kendisine yöneldiği kişiyi, diğer bir ifadeyle mükellefi, kudret, akıl, ehliyete ilişkin bir kısım açıklamalar ekseninde tanımlama yoluna gidilmiştir. Mükellef insandır ve insanın en güzel tanımı fıkıh kelimesinin tanımı yapılırken, dolaylı olarak verilmiştir. Fıkıh usulü kitaplarında fikhın tanımı Ebu Hanife’ye atfen “kişinin lehine/haklarını ve aleyhine/sorumluluklarını bilmesidir” şeklinde yapılmış ve bu tanımda yer alan “nefs” veya “kişi/insan”, birçok açıklamalarda

⁸ Bkz. (Cürcanî, ts.:38).

⁹ “Kendini bilen rabbini bilir” sözü tasavvuf ehline sıkça kullanılır. Hadis âlimlerinin kabul etmedikleri bu sözün Yahya bin Muaz’a ait olduğu söylenmektedir. Bkz. (Aclunî, 1351).

¹⁰ “İnsan-ı kâmil: İnsanın Allah’ın yeryüzünde halifesi olması sebebiyle, O’nun bütün isim ve sıfatlarına mazhar olan kişi olarak tanımlanmaktadır.

¹¹ Naziat/, 40,41.

¹² Sâd/72.

“*zâten ve ruhen*” (Sadrüşşerîa, 1903: 13-14; Sadrüşşerîa, 1356: 6) kaydıyla izah edilmiştir. Kaldı ki sözlükte “*nefs*” kelimesi, bir şeyin bütünü, gerçeği ve kendi olarak tanımlanmıştır. (İbn Manzur, 1968) Elmalılı Hamdi Yazır “*nefs*” kelimesini bir şeyin hakikati/kendi olarak açıklarken iki kelime üzerinde durur. Bunlar ruh ve kalptir. Aynı şekilde Ömer Nasuhi Bilmen de bu kelimeye insan ve şahıs anlamı verdikten sonra “*Ruhi insanî ve Ruhi hayvanî*” (Bilmen, 1967: 128) kavramları üzerinde durur. Bu ve benzeri örnekleri çoğaltmak mümkündür. Netice itibarıyla ilahi hitaba uygun olan kişi akıl, beden ve ruh üçlemesinden mürekkep bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Fıkıh literatüründe kullanılan başka belirlemede “*insaniyyet*” kavramıdır. Bu konuda literatürde nikâh akdi konusunda ilginç bir tartışma vardır. Nikâha konu olanın insan mı yoksa insanlık mı olduğu tartışılmıştır.¹³

İnsanı muradı ilahi yönünden daha iyi tanımak için Kurân-ı Kerim’e bakmak gerekir. Zira insanı en iyi bilen onu yaratandır. Kuran’da insanın çeşitli yönlerini nazara veren onlarca ayet vardır. En güzel biçimde yaratıldığından, aceleci nankör ve cahil oluşuna kadar çeşitli belirlemeler bulunmaktadır.¹⁴ Hem olumlu hem de olumsuz birçok yönüne işaret edilen insanın konumuz ekseninde değineceğimiz önemli bir yönü de İnsanın, yalnız maddî meseleler için çabalayıp maddî yönünü tatmin etmediği tam aksine meşru dairede hem manevî zevklerini tatmin; hem de Allah’ın rızasını kazanmak için çabaladığına dair belirlemeler vardır.¹⁵

Bu açıklamalardan sonra meşru dairede insanın manevî zevklerinin ya da diğer bir ifadeyle ruhunun ihtiyaçlarından biri olduğunu düşündüğümüz müziğin İslam fıkıhdaki yeri nedir? Müzik kesin bir şekilde haram olarak mı görülmektedir? Müziğe karşı olumsuz tavrın yaygınlaşmasında acaba hangi faktörler etkili olmuştur? Bu konuda fakihlerin meseleyi sadece ilahi hitaba uygun olup olmama cihetiyle ele aldıkları söylenebilir mi? Diğer bir ifadeyle müziğe eşlik eden ve İslam hukukunun asla onay vermeyeceği iştret alemleri, çıplaklık, isyan, içki, uyuşturucu vb. yan unsurlar müziğin hükmü konusunda olumsuz tavır takınmada müzik-fitrat ilişkisini gölgede bıraktığı söylenebilir mi?

¹³ Şafiiler Nisa suresinin 25. Ayetine dayanarak nikâhın kadının zatına izafe edildiğini söylemektedirler. Diğer bir ifadeyle burada nikâha konu olan kadının zatı yani bedenidir kanaatindedirler. Ayette “...Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları şartıyla sahiplerinin (velilerinin/ailelerinin) izniyle mehirlerini marufla (örf ve âdete uygun olarak) vererek onları nikâhlayın” buyurulmaktadır. Hanefiler ise Şafiilerin aksine nikâha konu olanın kadının zatı değil “*el insaniyye*” yani insanlığıdır derler (Karadaş, 2011: 101-102). Burada tartışmanın nirengi noktası zatın yani bedenin sürekli teceddüde yani değişime konu olurken insanlığın veya insaniyyetin teceddüde konu olmamasıdır. Her ne kadar Hanefilerin bu görüşünde kapalılık bulunsa bile öyle anlaşılıyor ki Hanefiler insanı ruh ve cisim/beden bütünlüğü içinde değerlendirmektedirler. Diğer bir ifadeyle insanı tüm fitrî özellikleriyle bir bütün olarak değerlendirmektedirler.

¹⁴ Bu ayetler ve açıklamaları için bkz. (Kılıç, 1999).

¹⁵ Fecr, 9; Tevbe, 72.

IV. İslam Fıkhdında Müzikle İlgili Yaklaşımlar

Klasik fıkıh literatürü incelendiğinde, müzik meselesinin, dağınık ve çeşitli konular ele alınırken işlendiği görülmektedir. Bazen düğünlerde verilen yemek “velime” konusu işlenirken, bazen ezan bahsi işlenirken “ğına” bahislerinde, bazen çirkin veya kerih görülen şeyler başlığı altında “kerahiyye” bahislerinde ve zaman zaman da bu paralelde kaçınılması, sakınılması gereken şeyler “kitabü'l- hazer ve'l- ibahe” bahislerinde ele alınmıştır. Alınıp satılması meşru olan mallar konusunda, müzik aletlerinin yapımı, alınıp satılmasının caiz olup olmadığı anlatılırken de konu işlenmiştir. Ana başlıklarına bakıldığında aslında doğrudan Konuların literatürdeki ele alınış biçimine önemli bir kısmının müziğe eşlik eden yan unsurların doğurduğu fiili durumlarla ilgili olduğu görülür. İslam hukukunda müzikle ilgili yaklaşımları genel olarak müziği bütünüyle haram sayma, mekruh kabul etme ve müziğin bütünüyle mubah olduğunu savunma şeklinde üçlü bir yaklaşımın olduğu söylenebilir. Bu çalışma İslam hukuku açısından müziğin hükmü konusu tartışmadığı için klasik fıkıh literatüründe yer alan görüşleri ana hatlarıyla ifade ederek yetineceğiz.

A. Yasaklayıcı Yaklaşım:

Bu yaklaşıma sahip olan âlimler özellikle müzik ve ona eşlik eden içki, çıplaklık vb. yan unsurlardan dolayı müziğin nehy edildiğine dair ayet ve hadislerden hareket ederler. Bu görüş sahiplerinin dayandıkları deliller özetle şöyledir.

*“İnsanlardan öyleleri vardır ki, halkı fark ettirmeden ve hiçbir bilgiye dayanmadan Allah yolundan saptırmak ve dini alaya almak için boş söz ve eğlendirici sözler (lehve'l-hadîs) satın alırlar. İşte onlar için hor ve hakir edici bir azap vardır.”*¹⁶ Yasaklayıcı tavrı benimseyen âlimler ayette geçen “lehve'l-hadîs” ifadesiyle şarkının kastedildiği kanaatindedirler (İbn Arabî, 1972: 1481-1482). Başka bir ayette “Şimdi siz gaflet içinde eğlenerek bu söze mi (Kur'an'a mı) şaşıyorsunuz, gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz.”¹⁷ Ayette geçen “Sâmidûn” kelimesinin manalarından biri de şarkıdır (Taberî, 1405: 541-543). Bu ayetten hareketle müziğin haram olduğunu ifade eden âlimleri, Gazali şöyle tenkit etmiştir: “Sâmidûn” kelimesinin manası eğer şarkı olsaydı ayete göre gülmenin ve ağlamamanın da haram olması gerekirdi (Gazali, 1985: 165).

*“Onlar yalan yere şahitlik (zûr) etmezler, faydasız bir şeye rastladıkları zaman yüz çevirip vakarla geçerler”.*¹⁸ Ayette geçen zûr ifadesinin müzik olduğu söylenmiştir (Taberî, 1405: 420).

*“Ama kim Rabbinin azametinden korkup ta kendini hevedan (kötülükten) alıkoymuşsa, varacağı yer şüphesiz cennettir.”*¹⁹ İbn Kayyım'a göre müzik nefsin hevasından olduğuna göre ayetin ifade ettiği mefhum gereği sakınılması gerekir.

¹⁶ Lokman,6.

¹⁷ Necm, 59-61.

¹⁸ Furkân , 72

¹⁹ Nâziât, 40-41.

“Hz. Peygamber (s.a.s.) köpek ticaretini ve şarkıcı kadının (Zemmâre) kazancını yasaklamıştır.” (Beyhakî, 2003: 126). Başka bir rivâyet de şöyledir: “Şüphesiz Allah ve Resulü (asv), içki, kumar, davul ve tamburu yasaklamışlardır.” (Beyhakî, 2003: 222) “Allah kadının şarkı söylemesini haram kıldı. Onun alım-satımını, ondan para kazanılmasını, (ona şarkıcılık) öğretilmesini ve dinlenmesini yasakladı.” (Tirmizî: 51)

Müziğin genelini haram sayma konusunda delil kabul edilen bu hadislerin ana nedenlerinin müziğe eşlik eden yan unsurlar olduğu görülmektedir.

B. Mubah Gören Yaklaşım

Bu yaklaşım sahipleri bir kısım ayet ve hadislere dayanmaktadırlar. Müziğin bir cennet nimeti olduğu ve dolayısıyla mubah kategoride değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

“İman edip salih amel işleyenler, bir bahçede nimetlenir ve neşelenirler.”²⁰ Ayette geçen “yuhberûn” ifadesini “zevk ve şarkı” ve dolayısıyla müzik olarak tefsir eden âlimler olmuştur (Taberî, 1405: 173).

“Doğrusu bugün, cennetlikler eğlenceyle meşguldürler”²¹ mealindeki ayet te ise eğlenceyle meşgul olmanın müziği de içerdiği kanaatindedirler (Nesefî, 1319: 214).

Bu konudaki en net yaklaşımlardan biride zahirilere aittir. Zahiri imamı İbn Hazm hakkında yasaklığına dair herhangi bir nas/delil bulunmadıkça de bunların helal olacağını; haklarında kesin bağlayıcı tarzda hususi bir yasağın olduğu şeyler arasında müzik diye bir maddenin bulunmadığını ifade etmiştir²². Delil olarak “O Allah yeryüzündeki her şeyi sizin için yaratmıştır.”²³ “Allah size haram kıldığı herşeyi açıklamıştır.”²⁴ Ayetlerine işaret etmektedir. Müzikle ilgili literatürde doğrudan olumlu ve olumsuz tüm naslar hakkında ise “ameller niyetlere göredir” diyerek kim hangi maksatla dinlemişse hükmün ona göre olacağını ifade etmiştir (İbn Hazm, ts.: 567).

Müzik konusunda mubah yaklaşımı sergileyenlerin dayandıkları en önemli hadis Hz. Aişe’den rivayet edilen şu hadistir: “Bir gün Ebu Bekir yanıma geldi. Ensar’dan iki kız benim yanımda “Buas” günü Ensar’ın söylediği mersiyelerden söylüyorlardı. Fakat bunlar şarkıcı değildi. Ebu Bekir “Peygamber evinde şeytan düdüklere ha” diye çıkıştı. O gün bayram günüydü. Peygamber Ey Ebu Bekir! Her milletin bir bayramı vardır. Bu gün de bizim bayramımızdır” buyurdu.²⁵

İmam Gazzâlî ve İbn Kudâme el-Makdisî bu hadise dayanarak müziğin esasen mübah olması gerektiğini ifade etmişlerdir (Gazali, 1985: 153; İbn Kudame, ts.: 41-42).

²⁰ Rum, 15.

²¹ Yasin, 55.

²² Geniş bilgi için bkz. (Düzenli, 2014).

²³ Bakara, 29.

²⁴ Enam, 119.

²⁵ Buhari, Menakıb, 46, diğer rivayetler için bkz. Buhari 15; İdeyn, 2, 25; Müslim, Salatü'l-İdeyn, 1480.

C. Mekruh Yaklaşımı

Müziği genel olarak, her çeşit ve türü ile haram ya da mubah sayanların yanında bir de onu mekruh sayanlar vardır. Bu husustaki bazı tespitler özetle şöyledir:

Hanefîlerden Ebu Yusuf düğünlerin dışında, bir kadının, fasıklığı gerektirecek bir şey olmaksızın çocuğuna def çalmasının hükmü sorulduğunda onun, “onu kötü görmem, ancak aşırı oyuna (la’bu’l-fâhiş) sebep olan müziği hoş karşılamam” şeklinde cevap verdiği nakledilmektedir (Âlemgirriyye, 1310: 351) Zeylâî, Dâmâd, Haskefi ve İbn Âbidîn eserlerinde müziğin mekruh oluşuna yer verilmiştir. Şarkının (teğanniyyi’l-mücerred) her çeşidi mekruhtur (Zeylâî, 1313: 222; İbn Âbidîn, 1992: 305).²⁶

Mâlikîler de genel olarak müziği mekruh kategoride değerlendirirler. Hemen ifade edelim ki İmam Malik’in müziğin hükmü konusundaki görüşü onun mekruh olduğu yönündedir (Zürkânî, IV, ts.: 54-55).

“Malik b. Enes’e müziğin hükmü soruldu O da “bilmiyorum, bizim diyarın insanları onu kötü görmezler. Olduğu yerden kalkıp gitmezler. Müziği ancak, geri zekâlı cahiller veya katı tabiatlı Iraklı âbidler kötü görürler şeklinde cevap verdi” (İbn Tahir, 1970/1990: 46) İbn Rüşd Düğünlerde çalınan def vb. için “olsa da olur, olmasa da olur” demiştir. Maliki uleması bu cevazı genelde mekruh olarak yorumlamışlardır (Zürkânî, VII, ts.: 20-21).

Şafiîler genelde icra şekli, muhteva ve sonuçlarına göre değerlendirirler. Mesela İmam Gazali Zamanının çoğunu, eğlence maksadıyla müzik dinlemekle geçirmenin mekruh olduğunu ifade etmektedir (Gazali, 1985: 199).

Hanbelîlerden İbn Kudâme ile İbn Cevzî’ müziğin mekruh olduğu kanaatindirler (İbn Kudame, ts.: 228).

Genel olarak bu bahisler değerlendirildiğinde aslında Kuran ve Sünnet’te doğrudan yasak olduğuna dair bilgi bulunmamasına karşın müziğe eşlik eden harici unsurlar sebebiyle fakihlerin müziksel faaliyetleri hoş karşılamadıkları söylenebilir. Bununla birlikte dini görev ve sorumlulukları engellemeyen, söz veya icrasında haramlara özellikle de zinaya teşvik ve tahrik unsuru bulunmayan, toplumsal itibar ve güveni zedelemeyen, ahlaksızlara, karşı cins (kadın-erkek) veya farklı din sahiplerine özenti içermeyen müzik çeşitlerinden istifade etmede bir sakınca görmemektedir.

Müziğe dair olumsuz bakışın haram ya da mekruh şeklinde hâkim kanaat olduğu en azından klasik fıkıh literatürü açısından göz ardı edilemez. Ancak, fakihler böylesi bir hükme varırken müziğin salt ses sanatı olarak icra edilmesini değil, ona eşlik eden yan unsurları dikkate alarak bu değerlendirmeleri yapmışlardır. Bunlar: raks, kadın sesi, cinsellik, çıplaklık, malayani işlerle uğraşmak, insanı Allah’a ibadet etmekten alı koymak ve içki âlemleri olarak ifade edilebilir. Genel olarak söylemek gerekirse, müzikle ilgili fakihlerin olumlu bir tutum sergilemedikleri, buna mukabil tasavvuf

²⁶ Dâmâd, Mecma’, II, 190; Haskefi, Dürrü’l-Muhtâr, IV, 592.

ehlinin bilhassa sema'dan dolayı daha yumuşak ve müsamahalı yaklaştıkları söylenebilir (Uludağ, 1992: 176-177).

Müziğin haramlığı konusunda doğrudan bir Kur'an ve Sünnet nassı olmamasına rağmen, Müslüman toplumlarda müziğin haram olduğu kanaati oldukça yaygındır. Bunun en önemli nedeni ise klasik fıkıh müellifatında insanın daha ziyade mükellefin sorumlulukları etrafında değerlendirilmiş olmasıdır. Diğer bir ifadeyle sorumlu insan anlamında "mükellef" kavramı çerçevesinde konu ele alınmıştır. Müziğin insanın faaliyet alanında olup olmayacağı daha ziyade onun hükmü konusunda ruhi bir ihtiyaç olup olmadığı tartışmasını gölgede bırakmıştır.

Kaynaklarda mükellefe "el-mahkumu" denir ve bu mükellef unsur insandır (Şevkani, ts.: 11; Amidi, 1968: 216). Allah teklifini insana yönelmiştir. Mükellefe yönelen teklifin şer'an sahih olabilmesi için, onda iki şartın bulunması gerekir. Bunlar: akıl ve ehliyettir (Serahsi, 1993: 332; Molla Hüsrev, 1307: 590-591). Hukuk kişiye ilişkin her türlü hukuki fiillerle ilgili olmasından dolayı, insanın ne olduğu ve onun ne gibi fitri özellikler taşıdığına bilinmesi ayrı bir önem taşır. Zira insana ilişkin hükümlerin Hükmün gereğine imtisal diğer bir ifadeyle bu hükümlere ittibanın devamının sağlanması, insanın tüm yönleriyle bilinip ona uygun hükümler oluşturulmasına bağlıdır. Kaldı ki İslam hukukunun genel prensipleri ve Kuran'ın hüküm beyan ediş şekli dikkate alındığında, aslında bu hususun bir zorunluluk olduğu ortaya çıkar. Mesela Kuran, hükümlerini vaz ederken insanın tüm yönlerini dikkate almış, bazı hükümlerini tedricenkoyuştur. Sözelimi bu durum içki yasağında dört aşamalı bir uygulama olarak karşımıza çıkar. Aynı şekilde güç yetirilemeyecek şeylerin teklif edilmemesi, kölelik kurumunun tek seferde değil çeşitli uygulamalarla ve yeni köle edinme yollarının kapatılmasıyla tedricen ortadan kaldırılması vb. uygulamalar, bize, hüküm oluştururken insanın tüm yönlerini, sosyal şartları, diğer bir ifadeyle insanın kapasitesini ve fitri özelliklerini dikkate almamız gerektiğini öğretir. Kuran'ın hüküm beyan ederken izlediği yöntemlerden biri de yaşanan hayatın gerçekliklerini dikkate almasıdır. Kuran'ın cahiliye hukuku karşısında izlemiş olduğu metot da bu fikri destekler mahiyettedir. Zira İslam, cahiliye hukukunun bazı hükümlerini tamamen ortadan kaldırmış (faiz), bazılarını tadil etmiş (diyet), bazılarında ise insan realitesini (kölelik) dikkate almıştır.

Bütün bu hususlar şu gerçeği ortaya koyuyor ki insan akıl, ruh ve bedenden oluşmuş bir varlıktır. Aklının, ruhunun ve bedeninin ihtiyaçları vardır. İnsan, bu üç temel yönünün meşru ve dengeli bir biçimde beslenmesi halinde mutlu olabilir. Aklının ihtiyacı bilgi, bedeninin ihtiyacı gıda ve nihayet ruhunun ihtiyacı ise müteal / aşkın bir varlığa inanma ve bunun yanında müzik ve sanatsal faaliyetlerdir denilebilir. Nitekim müziğin insan üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini araştıran psikologlar, müziğin kesin olarak insan ruhuna etki ettiğini, bunun müsellemat/aksiyom kabilinden bir gerçek olduğunu ortaya koymuşlardır. Tarihimizdeki uygulamasıyla "Darü's-şifa" vb. kurumların varlığı da bu hakikati ifade etmektedir. O halde bu vb. konularda insana yöneltilecek olan teklif hususunda insanın bu yönlerini dikkate almak gerekir.

Klasik fıkıh literatüründe teklif, bir kimseye külfetli, meşakkatli bir işi yüklemektir. Istilahta ise, bir kimseye, âciz bırakmak kastı olmaksızın bir işi yüklemek ve ondan o

işin yapılmasını istemektir. Burada dikkat çekmek istediğimiz nokta teklifte aciz bırakma fikrinin yer almamasıdır. “Aciz bırakmaksızın” ifadesiyle kast edilen kulun kudretini yani takatini aşmaksızındır. Zira her teklifte nefse ağır gelen hatta fıtrata uymayan yükümlülükler bulunabildiği gibi; bazı haramların da insana zevk verdiği bilinen bir husustur.

Müzik fitri bir ihtiyaç olduğuna göre, müziğe eşlik eden harici unsurlardan dolayı onu yasaklamak yerine, insanın bu fitri ve doğal ihtiyacını meşru yollarla gidermesinin yolunu açmak, İslam hukukunun ruhuna uygun olmalıdır. Kaldı ki bu ihtiyacın meşru yollarla giderilmemesi beraberinde İslam’a aykırı bir kısım uygulamaların önünü açma tehlikesini de taşımaktadır. Tamamen masum olduğunda hiçbir kuşku olmayan, mesela üç yaşındaki bir çocuğun bir müzik eşliğinde dans etmesi aslında müziğin ne kadar fitri bir ameliye olduğunu göstermesi bakımından oldukça manidardır. Burada dikkat çekmek istediğimiz nokta, bu çocuğun büyüüp mükellef olduğunda bu ihtiyacını meşru yollardan nasıl gidereceği sorunudur. Günümüz insanına kullanılabilir pratik bilgiyi sunma görevini üstlenmiş olan İslam hukukçularının yoğunlaşmaları gereken noktalardan biri de kanaatimizce burasıdır. Zira çarşıda, pazarda, sokakta, televizyonlarda ve radyolarda sıkça dinlemek zorunda kaldığımız ve en genel adıyla müziksel faaliyetlerin meşru bir zemine oturtulması Müslüman dünya açısından önemlidir.

Müziğin, kültürleme ve kültürleşmenin en etkili vasıtalarından biri olduğu bugün artık hemen her kesim tarafından kabul edilmektedir. Diğer taraftan müzik dünyasının ciddi bir ekonomik sektör olduğu hatta siyasi konularda bile kullanıldığı bilinen bir gerçektir. Eurovision şarkı yarışmalarının dünyada izlenme oranları ve devletlerin bu yarışmayı bile bir prestij aracı olarak görmeleri müziği farklı mecralara taşımıştır. Müziğin birtakım fikirlerin yayılmasında bir araç olarak kullanılması, şarkıcıların özellikle genç jenerasyonlara idol veya rol model olarak gösterilmesi ve dahası bir kısım ürünlerin reklam ve pazarlamalarının şarkıcılar üzerinden yapılması, müzik konusunu artık Müslümanların başka perspektiflerle ele almalarının bir zorunluluk olduğunu ortaya koymaktadır.

V. Psiko-Sosyal Bir Olgu Olarak Müzik

Medeniyetin aynalarından birisi de kuşkusuz genel anlamda sanat, dar anlamda müzik ve müzikal faaliyetlerdir. Bio-psişik bir varlık olan insanın psiko-sosyal ihtiyaçlarından biri de estetik zevk ve müziktir. Öyle ki Kuran’da “... *Şu bir gerçek ki, seslerin en çirkini eşeklerin sesidir*”²⁷ buyurulmak suretiyle güzel ses ile çirkin sesi birbirinden ayırmış ve mefhumun delaleti ile güzel ses övülmüştür. Kuran’ın birçok yerinde güzellikle ilgili kavramlar kullanılıp, övülen ameller güzel sıfatıyla belirlenmiştir. Mesela “*Allah, ölümü ve hayatı insanların hangisi daha güzel iş yapacağını imtihan için yaratmıştır*.”²⁸ ; Başka ayetlerde ise *iyi amel, salih amel ve güzel amel* vb. belirlemelerde hep güzellik ve estetik duygu ön plandadır. Dolayısıyla müzik

²⁷ Lokman, 19.

²⁸ Mülk, 2.

estetik bir sanat olarak evrensel dildir. Zira estetik zevkin kültürle, dinle ve diğer harsı oluşturan yerel öğelerle ilişkisi olsa da onun en belirgin vasfı yereli aşan evrensel bir lisan oluşudur.

Müziğin psiko-sosyal özelliklerinden biri de aidiyet duygusu ve saygı görme arzusudur. Birey bunu bizzat müzikal bir sanat icra ederek kazandığı gibi bazen de toplumun saygı duyduğu kişileri takip ederek, onun dâhil olduğu sosyal alana girmeye çalışmakla elde etmeye çabalamakla ortaya çıkar. Zira tarihten günümüze toplum sosyolojisi verileri bize şunu söylemektedir: sosyal hayat içerisinde farklılık yaratan bireylerin genellikle farklı, üstün ve yetenekli olduklarına inanılan kişilerdir. Öyle ki pozitivistimin ve aklın ön plana çıktığı, apriori bilginin tartışıldığı ve hatta inkâr yoluna gidildiği modern toplumlarda bile bu kişilerin doğaüstü ve mistik güçleri olduğuna inanılan ya da en azından üstün yetenekli kişiler olarak değerlendirildiği su götürmez bir gerçektir. Özellikle müzik ve müziksel faaliyetler dikkate alındığında topluma ve bilhassa 7-17 ve 17-25 yaş grubundaki gençlere rol model olarak doğrudan ve dolaylı olarak gösterilen bir kısım müzik icracılarının peşinden giden, onları destekleyen fan kulüplerinin varlığına tanık olmaktayız. İşte bu durumu fırsat bilen bazı toplum mühendisleri talep yaratmak ve arzuları yönetmek işini en hafif ifadeyle müziğe ve müzik endüstrisine havale etmiş durumdadırlar. Bu durum o derece ileri gitmiştir ki bugün artık müzik ve müziksel faaliyetlerin bir kısmı kültürleme ve kültürleşme vasıtasına dönüşmüştür. “*Müzik artık ne kutsallık, ne de gösteri ihtiyacını karşılamaktadır, bir kimlik ihtiyacına dönüşmüştür. Artık müziğe talep yaratmak, arzuları ona göre yönlendirmek ve müzik üretme imkânları sağlamak gerekmektedir.*” (Attalı, 2014: 125).

Müziğin bugün yerine getirdiği fonksiyonlardan biri de onun bir isyan aracı ya da otoriteden kurtuluşun sembolü olarak kullanılmasıdır. Aile baskısı, okul baskısı, hayat şartları gibi etkenler için sığınak olarak kullanılan müzik, adeta toplumun ve özellikle gençlerin sığındığı bir limana dönüşmektedir. Bu fiili durum müziğe ve müzikal faaliyetlere saygıyı, sevgiyi, ahlaki düzenleme ödevi yüklerken bunun yanında her şey zıddıyla kaimdir ilkesince tam aksi de söz konusu da olabilmektedir. Öyle ki bu fiili rol ilk bakışta müziğin olumlu bir fonksiyonu gibi gözükse de uyuşturucu, alkol, cinsellik ve bazı sapkın davranış ve inaniş biçimlerini de empoze etmesi bakımından oldukça tehlikelidir. Attalı'nın ifadesiyle “*zenginlik, tasasızlık ve özgürlük namzedi*” (Attalı, 2014: 129) olan müzik, bencil, hodbin ve bir hedonist (zevkçi) bir toplum da yaratabilir.

Müziğin psiko-sosyal fonksiyonlarından biri de kültür elçisi olmasıdır. Kültürden bağımsız bir müzik düşünülemez. Müzik; kültürü aktarır ve bir kartopu gibi sürekli büyüyerek onu geliştirir. Ayrıca, kültürel unsurların kuşaklararası paylaşılmasında, korunmasında ve aktarılmasında müzik başat role sahiptir. Müzik kültür ilişkisinin en belirgin hale geldiği disiplin sosyoloji ve müzik sosyolojisidir. Dolayısıyla kültürün diğer kurumları ile etkileşim halindedir (Günay, 2006). Her birey içine doğduğu toplumun yani kendi kendi kültür çevresinin müziğinden daha çok etkilenmektedir. Müzik birey ile kültürü arasında bir bağ oluşturmakta ve kültürel ilişki sağlıklı bir zemine oturmaktadır. Bu o kadar ileri düzeyde bir ilişkidir ki tarihten günümüze müziğin tedavi

edici²⁹, rahatlatıcı yönü üzerinde durulmuştur. Bu konuda zengin bir tarihi malzemenin olduğu da göz ardı edilmemelidir (Ak, 1997).

VI. Genel Değerlendirme ve Sonuç

Müzik etrafında yapılan tartışmalar bugün de güncelliğini korumaktadır. Tarih boyunca müziğe karşı olumlu tutumlar olmuşsa da klasik fıkıh literatürü açısından konu değerlendirildiğinde genel olarak fakihlerin müzik karşıtı bir söylem kullandıkları görülmektedir. Fakihlerin böylesi bir tutum sergilemelerinin nedeni, muhtemelen müziğin İslam tarafından hoş karşılanmayan gayri ahlaki uygulamalar eşliğinde icra edilmiş olmasıdır. Fakihlerin bu şekilde yaklaşmalarının önemli nedenlerinden biri de seddi zera'i yani önleyicilik ilkesi olduğu söylenebilir. Yaşadıkları dönem dikkate alındığında aslında bunu anlayışla karşılamak da mümkündür. Ancak Müslümanları müziksel faaliyetlerin dışında tutmak veya en iyimser ifadeyle müzikle uğraşanları hafiflikle suçlamak, bu faaliyet alanından Müslümanların çekilmesine ve netice olarak şikâyet edilen konuların cereyan etmesi için gerekli vasatın hazırlanmasına dolaylı hizmet etmiştir denilebilir. Bundan daha vahim olarak, Müslüman camianın bu alanlardan tamamen olmasa da büyük oranda el çekmesi, müziksel faaliyetlerin dini hassasiyeti bulunmayan kişilerin eline geçmesine de sebep olmuştur.

Müziğin bizatihi kendisi ele alındığında, aslında tabiatta ve insan fıtratında mündemiç (fitri) bir olgu olduğu gerçeği ile karşılaşırız. Fakihler müzikle ilgili hüküm inşa ederken insanın fıtratını diğer bir ifadeyle insanın tıpkı aklının ve bedeninin ihtiyaçları ya da arzuları gibi ruhunun da nezih bir müziğe ihtiyaç duyduğunu zaman zaman ihmal ettikleri söylenebilir. İslam düşüncesinin ana koridorları olan kelim fıkıh felsefe ve tasavvuf disiplinlerinde İnsan konusu işlenmiş ve her disiplin kendi penceresinden insana dair çeşitli belirlemelerde bulunmuştur. Bu belirlemelerin aslında kesişim noktası insanın akıl ruh ve bedenden müteşekkil bir varlık olduğu yönündedir. Klasik fıkıh literatüründe ise insan daha ziyade “mükellef” kavramı etrafında incelenmiş, bu ise sadece ilahi hitaba salih olup olmama ekseninde yoğunlaşmıştır. İnsan konusundaki en kuşatıcı tanımlama klasik fıkıh literatüründe sıkça ifade edilen ve Ebu Hanife'ye ait olan fıkıh tanımında geçen “nefs/kişi/insan” etrafında yapılan tanım ve açıklamalar hukukun temel unsurlarından biri olan insanın ne olduğu sorusuna cevap verebilecek zenginliğe sahiptir.

Ebu Hanife'nin fıkıhı “kişinin lehine ve aleyhine olanı bilmesidir” şeklindeki tanımında yer alan nefis/insan birçok açıklamalarda “zâten ve ruhen” olarak şerh edilmiştir. Bu tanımdan hareketle, kendisine teklif götürülen insanın ruhî yönüne dikkat çekildiğini söylemek mümkündür. İnsanı akıl, ruh ve bedenden mürekkep bir varlık olarak tanımladığımızda onun mutlu ve mütekâmil bir varlık olması için bu yönlerinin meşru ve dengeli bir biçimde doyurulması gerekir. İşte yaşanan sayısız gözlem ve tarihi tecrübeler bize göstermektedir ki müzik insanın birçok ruhî ihtiyaçlarından biridir. Müziğin insan üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri dikkate alındığında, müziğe dair yeni şeyler söylemek gerekir. Özellikle kitle iletişim araçlarının çok fazla geliştiği ve

²⁹ Geniş bilgi için bkz. (Altınöççek, 1998).

müzikten kaçınmanın neredeyse imkânsız hale geldiği günümüzde bu konuda yeni bir dinî yaklaşım sergilemek adeta bir zorunluluk haline gelmiştir.

Kaldı ki müziğin ve müziksel faaliyetlerin genç nesilleri çok fazla etkilediği, bu alanda birtakım siyasi ve ekonomik hesapların yapıldığı da göz önüne alındığında durumun ciddiyeti daha da artmaktadır. Dolayısıyla, her halükârda Müslümanların müzik konusuna yönelmeleri ve farklı bakış açılarından hareketle müzikle ilgili çalışmalar yapmaları gerekmektedir. Batı kapitalizmine ve değerden yoksun popüler kültüre karşı koymak için, İslami değerlerle bezenmiş bir müzik kültürü geliştirmek oldukça önemli görünmektedir. Bunun için evvela müziği cinselliğin ve çıplaklığın güdümünden kurtarmak gerekir. Ancak, her şeyden önce Müslümanların bu yönde yapılacak faaliyetleri boş bir çaba olarak değil, İslam dinini yüceltme ve yaratılmışlar hiyerarşisinde en üst seviyede bulunan insana hizmet etmenin bir aracı olarak görmeleri gerekmektedir. Müslümanlarda, özellikle Müslüman âlimlerde, bu bilinç olmadıkça müzik gibi sanatsal alanlarda verimli çalışmalar yapmak mümkün değildir.

Estetik zevk, insanın doğasında var olan fitrî bir olgudur. Söz konusu estetik zevklerin başında ise Müzik, şiir, roman, öykü, tiyatro, resim, heykel, mimari gibi sanat dalları gelmektedir. Medeniyet iddiası Müslümanlar adına kuru bir iddia değilse medeniyetin baha husus İslam medeniyetin en önemli göstergesi İslam ruhuyla, terbiyesiyle, ahlakıyla ve İslam'ın hayata bakışını yansıtan özellikleriyle tüm bu sanat dallarıdır. Hemen belirtmek gerekir ki bu sanat dallarını gerekli unsurlar görüp kör batı taklidi onları icra etmek yozlaşmayı, bunları tamamen gereksiz görüp değersizleştirmekte sosyolojik manada yabancılaşmayı doğuracaktır. Müslümanlar toplumlara bakıldığında hem yabancılaşmayı ve bundan daha vahim olarak yozlaşmayı ziyadesiyle görmekteyiz. Önemli olan İslami ölçüler ve halis niyettir.

Kaynaklar

- Abdülbaki, M. F. (1990). *el-Mu'cemü'l-Müfehres*. İstanbul.
- Aclunî, İ. b. (1351). *Keşfu'l-Hafa ve Muzilu'l-İlbas fi Ma'stehere Mine'l-Ehadis ala Elsineti'n-Nas*. Beyrut.
- Ak, A. Ş. (1997). *Avrupa ve Türk İslam Medeniyetinde Müzikle Tedavi, Tarihi, Gelişimi ve Uygulamaları*. Konya: Öz Eğitim Bas.Yay.
- Akdoğan, B. (1999). Bazı Ayet Ve Hadisler Doğrultusunda, İslam Açısından Musiki Sanatının Değerlendirilmesi. *AÜİF Dergisi*, XXXIX.
- Âlemgiriyye. (1310). *Şeyh Nizam ve Hint Âlimlerinden bir cemaat, el-Fetâvâ'l-Hindiyye fi Mezhebi'l-İmâmi'l-A'zâm Ebî Hanife en-Nûman*. Mısır.
- Altınöççek, H. (1998). Bir İletişim Aracı Olarak Müzik ve Müzikle Tedavi Yöntemleri.
- Amidî, S. (1968). *el-İhkam fi usûli'l-ahkâm*. Kahire: Matbaatu Ali Subeyh.
- Attalı, J. (2014). *Gürültüden Müziğe*. İstanbul.

- Bayındır, A. (2007). *Doğru Bildiğimiz Yanlışlar*. İstanbul: Süleymaniye Vakfı Yayınları.
- Belgesay, M. R. (1948). Mecelle'nin Külli Kaideleri ve Yeni Hukuk. *İÜHFİM*, XII(2-3).
- Beyhakî, A. b.-H.-S.-K.-K.-'. (2003). *Beyhakî, Ahmed b. el-Hüseyn* (3 b.). (M. A. Atâ, Dü.) Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Bilmen, Ö. N. (1967). *Dini ve Felsefi Ahlak Lugatçesi*. İstanbul.
- Buhari. (2009). *Sahih-i Buhârî*. (M. F. Bâki, Dü.) Beyrut: Dâr-ı İbn-i Hazm.
- Cürcani, S. Ş. (ts.). *et-Tarifât*. İstanbul.
- Çağıl, N: (2013). Kutsal Metinler ve Müzik. Erzurum.
- Çakır, A. (2009). *Müziğe Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Demir, A. (2010). İslam Tasavvuf Kültüründe Müsiki Âdâbı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51(2).
- Düzenli, B. (2014). *İslam Kültür Tarihinde Müsiki*. Kayıhan Yayınları.
- el-Kefevî, E.-B. (1993). *el-Külliyât*. (A. Derviş, Dü.) Beyrut: Müessesetü'rRisâle.
- Farabî, E. N.-T. (1998). *Kitabu'l-Müsiki'l-Kebir*. (E. Neubauer, Dü.) Frankfurt: Institute for the History of Arabic-İslamic Science.
- Farmer, H. G. (1993). Müsiki. *DİA*. İstanbul.
- Gazali, E. H. (1985). *İhyâ-u Ulûmiddîn*. İstanbul.
- Gazimihal, M.R. (1961) Müsiki Sözlüğü. İstanbul. MEB Yayınları
- Günay, E. (2006). *Müzik Sosyolojisi*. Bağlam Yayınları.
- Güvenç, R. O. (1985). Türklerde ve Dünyada Müzikle Ruhi Tedavinin Tarihçesi ve Günümüzdeki Durumu.
- Güvenç, R. O. (1993). *Türk Müsiki Tarihi ve Türk Tedavi Müsiki*. İstanbul.
- İbn Âbidîn, M. E. (1992). *Hâşiyet-ü Reddi'l-Muhtâr (Haşiyetü İbn Abidin)*. Dimeşk.
- İbn Arabî, E. B. (1972). *Ahkâmü'l-Kurân*. Beyrut.
- İbn Cevzi, E.-F. (ts.). *Telbîs-ü iblîs*. Mısır.
- İbn Hazm, E. M. (ts.). *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- İbn Kudame, M. A. (ts.). *el-Muğni*. Beyrut.
- İbn Manzur, E.-F. C. (1968). *Lisanu'l-Arab*. Beyrut.
- İbn Tahir, E.-F. İ.-K. (1970/1990). *Kitâbü's-Semâ*. (E.-V. el-Merâği, Dü.) Kahire.
- İbnü'lEsir. (ts.). *en-Nihâye*.

- Karadaş, C. (2011). *Kelam Düşüncesinde Evren ve İnsan*. Bursa: Emin Yayınları.
- Kâşânî, A. (1992). *Istilahatu's-Sûfiyye*. Kahire.
- Kılıç, S. (1999). İnsan Fücûr ve Takva Ritimleri Arasında Bir Damla Endişe. *Ekev Akademi Dergisi*, I(4).
- Lois L., F. (1985). *İslâm'a Göre Müzik ve Müzisyenler*. (Ü. T. Yardım, Çev.) İstanbul.
- Medkur, A. A. (1990). *Minhâcü't-Terbiye*. Beyrut .
- Milliyet. (tarih yok). Müzik. *Büyük Ansiklopedi*.
- Molla Hüsrev. (1307). *Mir'at el Usûl fi Şerhi Mirkat'il- Vusûl*. İstanbul.
- Nesefî, E.-b. A. (1319). *Medâriku't-Tenzil an Hakâiku't-Te'vil*. İstanbul.
- Özcan, N. (2001). *Türk Din Müsîkîsi Ders Notları*. İstanbul.
- Sadrüşşeria. (1356). *Metnu Tenkihu'l-Usul fi İlmi'l-Usul*. (İ. e.-M. el-Cebretî, Dü.)
- Sadrüşşeria, U. b. (1903). *et-Tavdih ma'et-Telvih*. Kazan: Matbaatü'l Imperatüriyye.
- Serahsî, E. M. (1993). *Usülü's-Serahsi*. (E.-V. el-Efgani, Dü.) Beyrut.
- Somakçı, P. (2003). Türklerde Müzikle Tedavi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15.
- Şevkani, M. b. (ts.). *İrşadul-Fuhul ila Tahkiki'l- Hakki min İlmi'l-Usul*. Beyrut : Daru'l-Marife.
- Taberî, İ. C. (1405). *Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Terzioğlu, A. (1972). *Türk-İslam Psikiyatrisinin ve Hastanelerinin Avrupa'ya Tesirleri*. İstanbul: Bifaskop Yayınları.
- Tirmizî, M. b. (ts.). *Sunenu't-Tirmizî*. Beyrut: Dâru İhyâ'i't-Turâsi'l-Arabî.
- Türer, O. (2001). Tasavvufi Düşüncede İnsan.
http://www.tasavvufdergisi.net/Makaleler/481766743_1_2001_II_5_TURERO.pdf
adresinden alındı
- Uludağ, S. (1992). *İslam Açısından Müsîkî ve Sema*. Bursa.
- Yiğitbaş, S. (1972). *Musiki İle Tedavi*. İstanbul: Yelken Matbaası.
- Zeylaî. (1313). *Tebyînü'l-Hakâik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*. Mısır.
- Zürkânî, E. M. (ts.). *Şerhu Muhtaşari Halil* (Cilt IV). Beyrut.
- Zürkânî, E. M. (ts.). *Şerhu Muhtaşari Halil* (Cilt VII). Beyrut.